

Pesach The Haggada Why Maggid and More Maggid?

Simon Wolf

The basic structure of the Haggada of Pesach derives from the Mishnayot found in the tenth Perek of Masechet Pesachim. As a broad framework, the Tanna there uses the four cups of wine that one is obligated to drink on the Seder night¹ to define the different sections of the Haggada.² Three of the four cups are associated with well-defined Mitzvot. The first cup is correlated with the recitation of Kiddush,³ the third cup is linked to Birkat HaMazon and the fourth cup is tied to the singing of Hallel.⁴ On the other hand, while the purpose of the second cup is well-defined, its content and accomplishment is much more amorphous. The second cup is designated as the location within the Haggada where one accomplishes the Mitzva of Maggid. It is the section of the Haggada that fulfills the central Mitzva of the night of Pesach – Sippur Yetziyat Mitzrayim (סיפור יציאת מצרים) – retelling and relaying the story of the Exodus.

The verse, "And Moshe said to the people, 'Remember this day, on which you went free from Egypt (זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יִצְאֶתֶם מִמִּצְרַיִם) the house of bondage, for God freed you from it with a mighty hand; no leavened bread shall be eaten..."⁵ forms the basis for the Torah obligation to remember the Exodus.⁶ Even today, post the destruction of the Temple, this remains true since the accomplishment of this dictate is correlated with the Mitzva of eating Matza⁷ which is a Torah ordained commandment irrespective of whether or not one is able to offer a Korban Pesach.⁸ If that Pasuk were the sole source

for this requirement, then it would be no different than the daily obligation to recall the Exodus⁹ and would therefore suffice with a simple mention of the event to discharge one's obligation.¹⁰ As far as when one is to accomplish this Mitzva, the famous Mechilta that is found in the Haggada,¹¹ based on the Pasuk "And you shall tell your son (וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ) on that day saying 'because of this (בְּעֵבוֹר זֶה), God did this for me when I left Egypt'"¹² emphasizes the need to specifically engage in Sippur Yetziyat Mitzrayim at a time when Matza and Marror are found in front of you (בשעה (שמצה ומרור מונחים לפניך) or, in other words, on the night of the fifteenth of Nissan. While the Mitzva itself and its timing are relatively clear, the exact content and methodology for accomplishing this Mitzva is somewhat ambiguous and uncertain. This is somewhat precipitated and further complicated by the fact that there are numerous other verses that all appear to be referring to this same charge of conveying the story of the Exodus that seemingly add dimensions to and make the Mitzva much more involved.

Looking at the Mishnayot in Pesachim, the Tanna seems to lay out a number of requirements that are necessary in order to fulfill the Mitzva of Sippur Yetziyat Mitzrayim. "After the second cup has been poured, **here the son asks his father**; and if the son does not have the capacity to ask questions on his own, **his father teaches him**; why is this night different from all other nights (מה נשתנה הלילה הזה) ...and according to the ability of the son, **his father teaches him; he begins with disgrace and concludes with glory** (מתחיל בגנות ומסיים (בשבח); and he expounds from the passage: 'An Aramean tried to destroy my father (דורש מארמי

¹ ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי: (פסחים צט: משנה י"א, \\\ תנו רבנן: הכל חייבין בארבעה כוסות הללו, אחד אנשים ואחד נשים, ואחד תינוקות. (פסחים קח:))
² מזגו לו כוס ראשון... (פסחים ק"ד. משנה י"ב, \\\ מזגו לו כוס שני... (פסחים קטז. משנה י"ד, \\\ מזגו לו כוס שלישי... רביעי (פסחים ק"ז: משנה י"ז, \\\ ולא יפחתו לו מארבעה. היכי מתקני רבנן מידי דאתי בה לידי סכנה? והתניא: לא יאכל אדם תרי, ולא ישתה תרי, ולא יקנח תרי, ולא יעשה צרכיו תרי. אמר רב נחמן: אמר קרא ליל שמרים - ליל המשומר ובא מן המזיקין. רבא אמר: כוס של ברכה מצטרף לטובה, ואינו מצטרף לרעה. רבינא אמר: ארבעה כסי תקינו רבנן דרך חירות, כל חד וחד מצוה באפי נפשה הוא. (פסחים ק"ט:)) \\\ אמר לו רב חנן לרבא: שמע מינה ברכת המזון טעונה כוס! אמר לו: ארבע כסי תקינו רבנן דרך חירות, כל חד וחד נעביד ביה מצוה. (פסחים ק"ז:))
³ מזגו לו כוס ראשון בית שמאי אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום: (פסחים ק"ד. משנה י"ב, \\\
⁴ מזגו לו כוס שלישי מברך על מזונו רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר בין הכוסות הללו אם רוצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה: (פסחים ק"ז: משנה י"ז, \\\
⁵ ויאמר משה אל העם זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יִצְאֶתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדֶיךָ כִּי בָחֶזְק יְד הוֹצִיאֲךָ יְקוֹק אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ: (שמות י"ג, \\\
⁶ מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת, ומנין שבלייל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן, אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משנה י"ז. (רמב"ם הל' חמץ ומצה ז"א, \\\
⁷ אמר רב אחא בר יעקב: סומא פטור מלומר הגדה. כתיב הכא בעבור זה וכתוב התם בנו זה, מה להלן - פרט לסומא, אף כאן - פרט לסומין איני? והאמר מרימר: שאלתינהו לרבנן דבי רב יוסף. מאן דאמר אגדתא בי רב יוסף? אמרו: רב יוסף. מאן דאמר אגדתא בי רב ששת? רב ששת. רבנן: קטברי רבנן: קטברי רבנן: קטברי רבנן. מכלל דרב אחא בר יעקב סבר מצה בזמן הזה דאורייתא? והא רב אחא בר יעקב הוא דאמר מצה בזמן הזה דרבנן! - קסבר: כל דתקון רבנן - כעין דאורייתא תיקון. (פסחים קטז:))

⁸ אמר רבא: מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן. - ומאי שנא מרור דכתיב על מצות ומרים בזמן דאיכא פסח - יש מרור, ובזמן דליכא פסח - ליכא מרור. מצה נמי הא כתיב על מצות ומרים! - מצה מיהדר הדר ביה קרא בערב תאכלו מצת. ורב אחא בר יעקב אמר: אחד זה ואחד זה דרבנן. - ודלא הכתיב בערב תאכלו מצת! - ההיא מביעי ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה. - ודלקא דעתך רמינא: כיון דפסח לא אכיל - מצה ומרור נמי לא ניכול, קא משמע לן. ורבא אמר לך: טמא ושהיה בדרך רחוקה לא צריך קרא, דלא גרעי מערל וכן נכר. דתניא: כל ערל לא יאכל בו, - בו אינו אוכל, אבל אוכל במצה ומרור. ואידך: כתיב בהאי, וכתוב בהאי, וצריכי. (פסחים ק"ג, \\\
⁹ לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזו יצאת מארץ מצרים למען תזכר את יום יצאתך מארץ מצרים: (דברים טז, \\\ מזכירין יציאת מצרים בלילות. אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא. שנאמר: למען תזכר את יום יצאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. ימי חייך - הימים, כל ימי חייך - הלילות; וחכמים אומרים: ימי חייך - העולם הזה, כל - להביא לימות המשיח. (ברכות י"ב: משנה א, ה) \\\ אף על פי שאין מצות יציאת מצרים בלילה קוראין אותה בלילה מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר למען תזכור את יום יצאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קריאת שמע. (רמב"ם הל' ק"ש א, ג, \\\
¹⁰ וכן הוא אומר זכור את יום השבת לקדשו יכול בלבך כשהוא אומר שמור הרי שמירת לב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתי' שונה בפירך וכן הוא אומר זכור ואל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלקיך במדבר יכול בלבך כשהוא אומר אל תשכח הרי שכחת לב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתי' שונה בפירך וכן הוא אומר זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים יכול בלבך כשהוא אומר השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות הרי שכחת לב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתי' שונה בפירך וכן הוא אומר זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים יכול בלבך כשהוא אומר אל תשכח הרי שכחת לב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתי' שונה בפירך: (פסרא הלכותי פרשה א עד פרק א אות ג) \\\ עיין השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין מצוה שביעית \\\ ועיין רמב"ן בדברים כ"ד, ט.
¹¹ והגדת לבנך. שומע אני מראש חדש ת"ל ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום ת"ל בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך על שולחנך: (מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה יז)
¹² והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה יְקוֹק לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם: (שמות י"ג, ח)

until he concludes explaining the entire section.¹³ **Rabban Gamliel** would say: **'Anyone who did not say these three matters on Pesach has not fulfilled his obligation (כל שלא אמר שלשה) (דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו Pesach, Matza, and Marror (פסח מצה ומרור) . Pesach is brought because God passed over the houses of our forefathers in Egypt, (as it is stated: "you shall say, 'It is the Pesach sacrifice to God, who passed over the houses of Bnei Yisrael in Egypt when smiting the Egyptians, sparing our houses...'¹⁵). The reason for Matza is because our forefathers were redeemed from Egypt, (as it is stated: "And they baked unleavened cakes of the dough that they had taken out of Egypt, for it was not leavened, since they had been driven out of Egypt and could not delay; nor had they prepared any provisions for themselves."¹⁶). The reason for bitter herbs is because the Egyptians embittered our forefathers' lives in Egypt, (as it is stated: "they made life bitter for them with harsh labor with mortar and bricks and with all sorts of tasks in the field. All the work that was imposed on them was done in a grueling manner."¹⁷).' **In each and every generation a person must view himself as though he personally left Egypt**, as it is stated: 'And you shall tell your son on that day saying "because of this, God did this for me when I left Egypt (בעבור זה עשה) (יקוק לי בצאתי ממצרים Therefore we are obligated to thank, praise, glorify, extol, exalt, honor, bless, reverse, and laud the One who performed for our forefathers and for us all these miracles: He took us out from slavery to freedom, from sorrow to joy, from mourning to celebration, from darkness to a great light, and from enslavement to redemption. **And we will therefore say before Him: Halleluka** (ונאמר (לפניו הללויה-¹⁹ The Mishnayot then continue with a description as to what sections of the Hallel the individual recites at this point and the proper conclusion for this section of the Haggada.**

The requirement to engage the children in the Mitzva and to ask questions presumably stems from the three verses in the Torah that have a child posing a question with regards to the celebration or

commemoration of the Exodus. Each of those queries comes with a slightly different, topically relevant, suggested answer which, in all likelihood, is what contributes to the tenor and content of the Mitzva of Sippur Yetziyat Mitzrayim advocated by the Mishna and the commentators. The varied answers also probably explain the Mishna's statement that the parent's response to the child is subjective, "according to the ability of the son, his father teaches him (ולפי דעתו של בן אביו מלמדו)."

Upon commanding Bnei Yisrael to prepare and offer the Korban Pesach in Egypt, the Torah segues into "והיה כִּי־יֹאמְרוּ (And when your children ask you (וְיִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מִחֵר לֵאמֹר מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת) (אֲלֵיכֶם בְּיָנִיחַם) 'What is the reason that you perform this rite of the Korban Pesach (מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת) (לָכֶם)?"²⁰ The Torah's suggested response is "And you shall say, 'It is the Pesach sacrifice to God, who passed over the houses of Bnei Yisrael in Egypt when smiting the Egyptians, sparing our houses...'¹⁵

Shortly after the Exodus, it says, "And when, in the future, your child queries of you, saying (וְהָיָה כִּי) (יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מִחֵר לֵאמֹר - practice of redeeming the first-born)?' You shall reply, 'It was with a mighty hand that God brought us out from Egypt, the house of bondage. When Paraoah stubbornly refused to let us go, God slew every first-born male in the land of Egypt, the first-born of both human and animal. Therefore, I sacrifice to God every first male issue of the womb and redeem every male first-born among my children."²¹

The last instance appears in Moshe's speech to the children of those that exited from Egypt. "When, in the future, your child asks you (כִּי־יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מִחֵר) (לֵאמֹר מָה הָעֲדוֹת) (וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְקוֹק אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם)?"²² Here the Torah provides the most extensive answer, "you shall say to your children, 'We were slaves to Paraoah in Egypt (עֲבָדִים הָיינו לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם) and God freed us from Egypt with a mighty hand. God wrought before our eyes marvelous and destructive signs and

¹³ וענית ואמרת לפני יקוק אלקיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב וירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבדה קשה ויצעק אל יקוק אלקי אבותינו וישמע יקוק את קולנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו ויצאנו ויקוק אלקי אבותינו ביד חזקה ובזרע נטיה ובמרא גדל ובאותות ובמפתים ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי יקוק והנחתו לפני יקוק אלקיך והשתחוית לפני יקוק אלקיך ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך יקוק אלקיך וליביתך אתה והלוי והגר אשר בקרבך (דברים כו, ה-יא)

¹⁴ מזו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו ואם אין דעת בן אביו מלמדו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות או אכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה שבכל הלילות או אכלין שאר ירקות הלילה הזה מרור שבכל הלילות או אכלין בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי שבכל הלילות או מטבילין פעם אחת הלילה הזה פעמים ולפי דעתו של בן אביו מלמדו מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שיגומר כל הפרשה כולה: (פסחים קטז. משנה יד, ד)

¹⁵ ואמרתם זבח פסח הוא ליקוק אשר פסח על-בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת-בתינו הציל ויקד העם וישתחוו: (שמות יב, כז)

¹⁶ ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ כי-גרשו ממצרים ולא נכלו להתמהמה וגם-צדה לא עשו להם: (שמות יב, לו)

¹⁷ וימרו את חייכם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל-עבדה בשדה את כל-עבדכם אשר-עבדו בהם בפרך: (שמות איד, ד)

¹⁸ והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יקוק לי בצאתי ממצרים: (שמות יג, ח)

¹⁹ רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים מצה על שום שנגאלו אבותינו במצרים מרור על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו

במצרים בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר (שמות יג) והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לפיכך אנחנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הניסים האלו הוציאנו מעבודות לחירות מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפילה לאור גדול ומשעבוד לגאולה ונאמר לפניו הללויה: (פסחים קטז. קטז: משנה י, ה) \\\\ עיין בנוסח המשנה בגמרא ובנוסחאות הראשונים שמוסיף את ציטוט הפסוקים בדרי רבן גמליאל \\\\ וגם עיין הרמב"ם הל' חמץ ומצה שם, שיש לו נוסח אחר לסיבת הצדקה בידו אומר מה מצה זו שאנו אוכלין על שם שלא הפסיק בצדקת המלך אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וכו'...

²⁰ והיה כִּי־יֹאמְרוּ אֵלֵיכֶם בְּיָנִיחַם מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם: (שמות יב, כו)

²¹ והיה כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מִחֵר לֵאמֹר מָה זֹאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְקוֹק מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: וְהָיָה כִּי הִקְשָׁה פְרַעְה לְשַׁלְחָנוּ וְהָיָה יְקוֹק כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אָדָם וְעַד בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל כֵּן אֵנִי זָכֵם לִיקוֹק כָּל פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים וְכֹל בְּכוֹר בְּנֵי אֶפְרָיִם: (שמות יג, יט-טו)

²² כִּי־יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מִחֵר לֵאמֹר מָה הָעֲדוֹת וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְקוֹק אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם: וְאָמַרְתָּ לְבְנֶךָ עֲבָדִים הָיינו לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם וַיִּצִיאָנוּ יְקוֹק מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה: וַיִּתֵּן יְקוֹק אוֹתוֹת וּמִפְתִּים גְּדוֹלִים וְרַעִים בְּמִצְרַיִם בְּפָרְעָה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעִיבָנוּ: וְאוֹתוֹת הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הִבִּיא אֹתָנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם: וַיִּצְוֵנוּ יְקוֹק לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֲקִים הָאֵלֶּה לְרִאָה אֶת־יְקוֹק אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחַיֵּינוּ כִּפְיָוִם הָזֶה: וְצִדְקָה תְהִיָּה לָנוּ כִּי־נִשְׁמָר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוֹת הַזֹּאת לְפָנֶי יְקוֹק אֱלֹהֵינוּ כְּאֲשֶׁר צִוָּנוּ: (דברים ו, כ-כה)

portents in Egypt, against Pharaoh and all his household; and He freed us from there, in order to take us and give us the land He promised to our fathers. Then God commanded us to observe all these laws, to revere our God, our Lord, for our own benefit and to sustain us, as is now the case..."

In the context of the Mitzva to consume Matza instead of Chametz, there is another example of relating about the Exodus to one's child, but in this case it is an unprovoked response. 'And you shall tell your son (וְהַגַּדְתָּ לְבִנְךָ) on that day saying "because of this, God did this for me when I left Egypt (בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְצֵאתִי מֵמִצְרַיִם)."'¹⁸ The self-initiated response is likely the source for the Mishna's statement that "if the son does not have the capacity to ask questions on his own, his father teaches him (וְאִם אֵין דַּעַת בְּבֶן אָבִיו מִלְמוֹד)." It also could be the source that, absent a child, one is still obligated to discuss (possibly in a question and answer format)²³ these matters with those that are present or even with themselves.²⁴

The Tanna of the Mishna likely believes that the necessity to begin with disgrace and conclude with glory (מתחיל בגנות ומסיים בשבח) is based on a structural paradigm that derives from the fact that on the three occasions²⁵ in Devarim and Yehoshua (all quoted in the Haggada) where there is a quick synopsis of the Egyptian exile and the subsequent Exodus, it follows this same familiar pattern.

Rav and Shmuel argue about what is meant by the Mishna's requirement to "begin with disgrace (מתחיל בגנות)." Shmuel believes that this is a demand to begin the retelling of the story of the Exodus from Bnei Yisrael's difficult beginning as slaves in Egypt (עבדים היינו לפרעה במצרים). The night of Pesach is not just a celebration of the redemption and the current ascendant state of the nation, but also a recognition of the difficult circumstances that preceded the Exodus. The years of slavery and degradation help to accentuate the tremendous gratitude we owe to God for saving us from this terrible plight and the responsibility it places upon us

to adhere to God's directives. On the other hand, Rav suggests that this dictate is a necessity to go back in history to the great founding father of the nation, Avraham Avinu, and acknowledge his humble beginnings as an idol worshipper (מתחלה). The text he cites is Yehoshua's covenantal good-bye speech to Bnei Yisrael in which he reviews Bnei Yisrael's history all the way from Avraham Avinu until the present and within which is subsumed a description of their descent to and miraculous exit from Egypt.²⁷

It is possible that the difference of opinion between Rav and Shmuel stems from their understanding of the subsequent statement of the Mishna that "he expounds from the passage: 'An Aramean Oved my father (וְדוֹרֵשׁ מֵאַרְמֵי אוֹבֵד אָבִי),' until he concludes explaining the entire section."¹⁴ Who is the 'Aramean' and 'father' found in the verse? The most common understanding²⁸ and the one put forth by the Haggada is that the Aramean is Lavan and the father is Yaakov. Given those assumptions, the interpretation of the verse is that Lavan the Aramean tried to destroy or annihilate my forefather Yaakov (מִה בְּקֵשׁ לָבָן הָאַרְמֵי לְעִשׂוֹת לְעֵקֵב אֲבִינוּ... וְלָבָן בְּקֵשׁ לְעֵקֹר) (את הכל, שְׁנָאֲמַר: אֲרַמִּי אֲבִד אָבִי). The Ibn Ezra rejects this explanation since the verb 'Oved' should have been in the active effector form (מאביד או מאבד) – causing destruction to others rather than 'Oved' which is a description of the status of the subject.²⁹ He therefore suggests that the entire phrase references Yaakov with the statement meaning that "when my father was in Aram, he was destitute (and then he continued on to descend to Mitzrayim as a stranger)." Both of these interpretations see the quick historical synopsis presented as part of the ceremony of the first fruits (מקרא ביכורים) beginning with a reference to Yaakov Avinu. Alternatively, the Rashbam suggests that the verb 'Oved' means to be lost, a wanderer or an exile.³⁰ In that case, the verse would be saying that "my forefather Avraham was a wandering Aramean." In other words, Yaakov, who descended to Egypt, hailed from a family whose origins were in a foreign land (ארם) and who were then enslaved in another foreign land (מצרים) until

²³ תנו רבנן: חכם בנו - שואלו, ואם אינו חכם - אשתו שואלתו. ואם לאו - הוא שואל לעצמו. ואפילו שני תלמידי חכמים שיודעין בהילות הפסח - שואלין זה לזה. (פסחים קטז.) \\\ אין לו בן אשתו שואלתו, אין לו אשה שואלין זה את זה מה נשתנה הלילה הזה, ואפילו היו כולן חכמים, היה לבדו שואל לעצמו מה נשתנה הלילה הזה. (רמב"ם חמץ ומצה זג,)

²⁴ והגדת לבנך את כל פי שלא ישאלך אין לי אלא בזמן שיש לו בן, בינו לבין עצמו ובינו לבין אחרים מנין ת"ל והגדת לבנך... (מכילתא דרשב"י יג, ח) \\\ אבל הרמב"ם היה לו גירסא אחרת במכילתא ומביא מקור לדין זה ממקום אחר: ...ולשון מכילתא דרשב"י במדרש הגדול מכלל שנאמר כי ישאלך בנך יכול אם ישאלך אתה מגיד לו ואם לאו אין אתה מגיד לו תלמוד לומר והגדת לבנך אף על פי שאינו שואלך אין לי אלא בזמן שיש לו בן בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מניין תלמוד לומר ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים. כלומר שהוא צוה לזכרו כמו אמרו (עשה"ד ע' קנה) זכור את יום השבת לקדשו. וכבר ידעת לשון אמרם (הגש"פ) ואפילו כלוננו חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים את התורה כלה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. (רמב"ם סה"מ מצות עשה קנז) ²⁵ דברים ו, כ-כה, מקרא ביכורים (דברים כו, א-יא), ברית יהושע בסוף ימיו (יהושע כד) ²⁶ מתחיל בגנות ומסיים בשבח מאי בגנות? רב אמר: מתחלה עובדי עבודת גלולים היו אבותינו. ושמואל אמר: עבדים היינו. (פסחים קטז.)

²⁷ ויאמר יהושע את כל שבטי ישראל שְׁכֵמָה וְיִקְרָא יְיָ לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִרְאִשׁוּ וְלִשְׁפִטּוּ וְלִשְׁטְרוּ וְיִתְיַצְבוּ לְפָנֵי הָאֱלֹקִים: וְיֹאמְרוּ יְהוֹשֻׁעַ אֵל כָּל הָעָם כֹּה אָמַר יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל בְּעֶבְרַת הַנְּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵינוּ מֵעוֹלָם תָּרַח אָבִי אֲבָרָהָם וְאָבִי נְחֹר וְיַעֲקֹב אֱלֹהֵינוּ אֲחֵרִים: וְאָקַח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אֲבָרָהָם מֵעֵבֶר הַנְּהָר וְאָוֹלַךְ אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן וְאָבְרָהָם

את זרעו ואתן לו את יצחק: ואתן לי יצחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו את הר שעייר לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו מצרים: ואשלח את משה ואת אהרן ואגף את מצרים כפאשר עשיתי בקרבן ואחר הוצאתי אתכם: ואוציאתי את אבותיכם ממצרים ויתבאו ה'מה וירדפו מצרים אחר אבותיכם בקרב ובפרשים ים סוף: ויצעקו אל יקוק וישם מאפל ביניכם ובין המצרים ויבא עלינו את הים ויתראינה עיניכם את אשר עשיתי במצרים ויתשבבו במדבר: מיים רבים... (יהושע פרק כד)

²⁸ ואמרת לפני ה' אלקיך ארמי אובד אבי, מלמד שלא ירד אבינו יעקב לארם אלא על מנת לאבד ומעלה על לבן הארמי כאילו איבדו (ספרי דברים כי תבא פיסקא שא) אובד אבי - מלת אובד מהפעלים שאינם יוצאים, ואילו היה ארמי על לבן, היה הכתוב אומר מאביד או מאבד. ועוד, מה טעם לאמר לבן בקש להאביד אבי, וירד מצרימה? ולבן לא סבב לרדת אל מצרים. והקרב, שארמי הוא יעקב. כאילו אמר הכתוב: כאשר היה אבי בארם, היה אובד, והטעם - עני בלא ממון. וכן תנו שכן לאובד (משלי לא, ו). והעד: ישנה וישכח רישו (שם שם, ז). והנה הוא ארמי אובד היה אבי, והטעם, כי לא ירשתו הארץ מאבי כי עני היה כאשר בא אל ארם. גם גר היה במצרים, והוא היה במתי מעט, ואחר כך שב לגוי גדול, ואתה ה' הוצאתנו מעבדות ותתן לנו ארץ טובה. ואל יטענו טוען, איך יקרא ארמי? והנה כמוהו יתרא הישמעאלי (דה"א ב, יז) והוא ישראלי, כי כן כתוב. (אבן עזרא דברים כו, ה) \\\ עיין ברבי אליהו מזרחי ובהכתב והקבלה שהעלו תשובות לטענות האבן עזרא

³⁰ אבי אברהם ארמי היה, אובד וגולה מארץ ארם. כדכתיב לך מן מארץ, וכדכתיב ויהי כאשר התנו אותי אלקים מבית אבי. לשון אובד ותועה אחד הם באדם הגולה כדכתיב תעיתי שנה אובד בקש עבדך, צאן אובדות היו עמי רועיהם התעומו. כלומר מארץ נכריה באו אבותינו לארץ הזאת ונתנה הקדוש ברוך הוא לנו: (רשב"ם דברים כו, ה)

God finally brought them to and granted them the land of Israel as a homeland.

If one were to assume that the Mishna is to be read in the following manner: "he begins with disgrace and concludes with glory; he expounds from the passage 'An Aramean Oved my father' until he concludes explaining the entire section. (מתחיל בגנות ומסיים בשבח). (בשבח); ודורש מארמי אובד אבי (מתחיל בגנות ומסיים בשבח) followed by a colon which would indicate that it is then defined by the subsequent second statement (ודורש מארמי אובד אבי). That would then open the possibility that one's understanding of the phrase Arami Oved Avi (ארמי אובד אבי) would be influential in determining at what point in history does one begin with disgrace (מתחיל בגנות), Avraham or Yaakov. If one believed that Arami Oved Avi referenced to Avraham then one would begin Sippur Yetziyat Mitzrayim from our forefathers were idol worshippers (מתחלה) (עובדי עבודה זרה היו אבותינו). Whereas, if one thought it was referencing to Yaakov then one (שיטת שמואל) would begin the discussion with our being enslaved in Egypt (עובדים היינו לפרעה במצרים).

It would also stand to reason that the praise or glory (שבח) required by Rav and Shmuel which would trigger the need for Hallel would somehow be correlated with their opinions as to what is the referred to denigration (גנות). For Shmuel, the antidote to "we were slaves to Paraoh (עובדים היינו) (לפרעה במצרים)" is that God miraculously redeemed us from that predicament (ויציאנו יי אלקינו משם ביד) (חזקה וברזע נטייה) and that would be what necessitates Hallel. On the other hand, Rav's offsetting pride is that God has brought us close to worship Him (ועקשיו קרבנו המקום לעבודתו) despite our ignoble past as idol worshippers (מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו) and therefore that unique status would behoove us to thank and praise God.

As mentioned above, the author of the Haggada interprets Arami Oved Avi (ארמי אובד אבי) as a story about Yaakov Avinu and therefore one is not surprised to find that immediately after the questions of Ma Nishtana, the Haggada launches into "we were slaves to Paraoh (עובדים היינו לפרעה במצרים)," following the view of Shmuel. Although, if one looks in the Rambam, when discussing the requirement to begin with disgrace and conclude with glory (מתחיל בגנות ומסיים בשבח), he suggests that this is accomplished through "recounting that in the beginning, our ancestors at the time of Terach and before him, were heretics, erring after emptiness and

pursuing idolatry. And he concludes with the true religion that the Omnipresent brought us close to Him, separated us from the nations and brought us close to His unification," which is the view of Rav.³¹ More surprisingly, he then continues, "And likewise does he begin and lets it be known that we were slaves to Paraoh in Egypt and all of the evil that he did to us. And he concludes with the miracles and with the wonders that were done for us and with our freedom," which is the view of Shmuel. He believes that one should actually follow both positions. If one looks more carefully at the Haggada, they might actually notice the same phenomenon. While, as already noted above, the Haggada begins with "we were slaves to Paraoh (עובדים היינו לפרעה במצרים)," it also later on contains the view of Rav when it suddenly does a historical flashback and states, "our forefathers were originally idol worshippers (מתחלה) (עובדי עבודה זרה היו אבותינו)."

Rabban Gamliel's demand for describing the purpose of three essential components of the Seder likely derives from the Torah's assumption of the questions that will be posed by children in the future. In one of those instances, it is in the context of the Korban Pesach³² and in another it is against a backdrop of a requirement to eat Matza.³³ This would imply that the answers provided to the child will afford them an understanding of what is the significance of the Korban Pesach and Matza. As far as the Maror is concerned, Rabban Gamliel either sees it as the third leg of the Korban Pesach thanksgiving meal (על-מצות ומררים יאכלהו)³⁴ or as an essential contrast to better comprehend the significance of the Matza and Korban Pesach. For a deeper understanding and more extensive discussion as to why it is necessary to have physical props according to Rabban Gamliel, please see our previous Shiur on the matter (Pesach – Haggada Insights – Actions Speak Louder than Words).

In summary, the Tanna, in order to fulfill one's obligation of Sippur Yetziyat Mitzrayim, seems to require a didactic methodology of question and answer (parent-child), to begin with disgrace and conclude with glory, to explicate on the Parshat Habikkurim, Arami Oved Avi (ארמי אובד אבי), to explain the props (Mitzvot) of the night and to view oneself as if they themselves exited from Egypt and therefore are compelled to sing praise to God for that redemption. It is not clear from the Mishna which of these requirements are mandatory (differentiating it from the daily obligation to recall the Exodus)³⁵ and which of these demands are just enhancements

³¹ וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, כיצד מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים וטועין אחר ההבל ורודפין אחר ע"ז, ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מן התועים וקרבנו ליחודו, וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שגמלנו ומסיים בנסים ונפלאות שנעשו לנו ובחירותנו, והוא שידורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה, וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משבוש. (רמב"ם הל' חמץ ומצה ז, ד.)
³² וה"ל קייאמרן אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם: ואמרתם זבח פסח הוא ליקוק אשך פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוון: (שמות יב, כו-כז)

³³ שבעת ימים תאכל מצת וביום השביעי חג ליקוק: מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יקוק לי בצאתי ממצרים: (שמות יג, ח-י)
³⁴ ואכלו את-הבשר בלילה ההוא צלי-אש ומצות על-מררים יאכלהו: (שמות יב, ח) \\ בחדש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אתו על-מצות ומררים יאכלהו: (במדבר ט, יא)
³⁵ כל אחד מישיראל מחויב מן התורה לספר יציאת מצרים, בליל ראשון מדאורייתא ובליל ב' מדרבנן, והיא מצוה נוספת על כל שאר לילות, שהרי בכל לילה חייב להזכיר יציאת מצרים. אבל בלילה זה, חייב לספר המעשה, וכמו שנסדר בהגדה. ולכן אמר ר"ג כל שלא אמר ג' דברים אלו רצה לומר הטעם של ג' דברים אלו שהם פסח מצה

(הידור מצוה) to accomplishing something that is at its core or fundamentally (עיקר מצוה) a much simpler Mitzva of Sippur Yetziyat Mitzrayim.³⁶

If in the end we follow both the position of Rav and Shmuel, one would then expect that the basic structure laid out by the Mishna – 1) question & answer format, 2) begin with disgrace and conclude with glory, 3) explication upon the answer, 4) and a compelling reason to say Hallel – should be present in the Haggada for both of these opinions. In order to better understand that which will be presented in the upcoming prose, please see the included Haggada (with numbered sections) and explanatory tables.

If one looks at the location in the Haggada where the positions of Shmuel (3) and Rav (9) appear, they are both preceded by a set of questions (2 & 7). The questions that lead into Shmuel's response (3) of our being enslaved in Egypt (עֲבָדִים הָיינו לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם) are the Ma Nishtana (2). Those queries focus on the narrow differences that are present on this night and are looking for a parochial answer as to what is special about this evening. The parts of the Haggada that follow Shmuel's answer (4,5 & 6) are not necessarily found in earlier Haggadot³⁷ and therefore are likely ancillary to the adjacent sections of the Haggada. On the other hand, the questions that lead into Rav's position of beginning the story with our history of idol worship (מִתְחִלָּה עֲבָדֵי עֲבֹדָה זָרָה הָיוּ) (אֲבוֹתֵינוּ) are the inquiries of the four sons. The nature of the questions run the gamut from queries about the reason for specific demands of the evening (Korban Pesach, Matza) to the quintessential question of the wise son which poses a generic broad inquiry as to "what are all these decrees, laws, and rules that God, our Lord, has enjoined upon you (מָה הָעֲדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְקֻנָּה אֱלֹהֵינוּ אֲתָכֶם)? The insertion of the Mechilta (8) between the questions and answer of Rav is to preempt any possible concern as to why such a broad perspective is relevant to this particular evening.

For Shmuel, if one were to skip in the Haggada from after Ma Nishtana and Avadim Hayinu (2 & 3) until the section that begins Rabban Gamliel Omer (15),

they likely would not feel that there was anything missing from the structure of Maggid.³⁸ The flow of the Haggada would be (2) "why is this night different?" which would be met with the (3) answer (question and answer) we were slaves to Paraoh in Egypt and God miraculously took us out from that depraved state (begin with disgrace and conclude with glory). One would then continue with (15) Rabban Gamliel's "Anyone who did not say these three matters on Pesach has not fulfilled his obligation (כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא) (ידי חובתו): They are Pesach, Matza, and Maror (פסח, מצה ומרור)." This would both expand upon the slavery experienced and God's miraculous intercession (explication upon the answer) as well as more fully answer the question as to the unique aspects or props of the night. It would then be followed with the statement (16) that an individual must see themselves as if they were freed from the Egyptian slavery (reason to say Hallel) because as noted in the answer of Avadim Hayinu, if God had not intervened, we would still be slaves to Paraoh (ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי) (אנו ובנינו ובני בנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים). One who is experiencing the Exodus would definitely feel compelled (17) to give thanks and praise to God and therefore sing the Hallel.

The same can be said for Rav's position. If one were to start with the questions of the four sons (7) and continue through until Dayeinu (14), they would find a similar accomplishment of all the components of the Mitzva of Sippur Yetziyat Mitzrayim according to Rav's position. The prompting question would be (7) "what is the reason for all the demands that God places on us?" and the (8) answer (question and answer) would be because we were once idol worshippers, but now God has drawn us close to worship him (begin with disgrace and conclude with glory). Continuing with Arami Oved Avi (12) would provide a longer term history (either starting from Avraham or Yaakov) and give us a broader sense (explication upon the answer) of the meaning of being transformed from a lowly idol worshipper to a Godly nation and the significance of the Exodus in this process. Then one would end with the rationale

ומרו, לא יצא. ואם אין בידו הגדה, יאמר בחומש פרשיות של יציאת מצרים. (ח"י אדם חלק ב-ג כלל קל סעיף יא) \\ הנה בכל לילה יש מצוה של זכירת יציאת מצרים, וא"כ מה נתוסף בליל פסח במצות סיפור יציאת מצרים שאין בזכירה של כל השנה. ונראה לומר, שיש ג' חילוקים בין המצוה של זכירת יציאת מצרים להמצוה של סיפור יציאת מצרים: (א) לקיים מצות זכירה אין צורך אלא להזכיר לעצמו יצי"מ, אבל בסיפור יציאת מצרים המצוה היא לספר לאחר דרך שאלה ותשובה כדכתיב "והיה כי יאמר בך וגו' ואמרת אליו" וכדכתיב "והגדת לבנך וגו'". ובהגדה הבן שואל מה נשתנה והאב משיב עבדים היינו, וההלכה היא שאפילו אם אחד לבדו צריך לשאול לעצמו ולומר עבדים היינו כדרך סיפור לאחר. (ב) בסיפור צריך לספר כל ההשתלשלות, וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, ולקיים מצות זכירה סגי בזכירת יציאת מצרים (לחוד. ג) מצוה לספר טעמי המצוות של אותו הלילה, כמ"ש במשנה (פסחים קטז ע"א) רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן פסח ומרור, פסח על שום מה וכו' מצה על שום וכו' מרור על שום וכו'. (חידושי הגר"ח פסחים קטז). \\ ואם אין חכמה בבן לישאל אביו מלמדו לשאול ואם אין לו בן תשאל הבת ואם אין לו בת תשאלנו אשתו או אחר היושב על השלחן וישאלו מפני היתורה הקפידה שענין זכירת יציאת מצרים בלילה הזה היתה ע"י שאלה ותשובה אך אם אין מי שישאל שואל ומשיב לעצמו... (ערוך השולחן או"ח תע"ג, כא) \\ חובת זכירה אינה מטילה על האדם חיוב אמירת שבח והודאה, ומצוות סיפור מחייבת לא רק לספר את הנפלאות והנסים שעשה לנו, אלא גם לשבח ולהודות – "לפיכך אנתנו חייבם להודות ולהלל וכו'", וזהו יסודה של חובת הלל בליל פסחים. (שיעורים לזכר אבא מארי, ח"א עמוד ב', הע' 4)

36...א"כ מאי נתוסף בליל ט"ו ועפר"ח הק"ש האריך בענינים אלו וגם א"ל דתמיד די בהרהור דכתיב תזכור עיין במגלה וכאן דכתיב צריך הגדה בפה ז"א עשות שאג"א ה' יצ"מ האריך לברר שאי"ח בהרהור ולומר דבכל יום די בהזכרת יצ"מ לחוד בלא סיפור וכאן צריך סיפור הנסים ונפלאות שעשה עמו הש"ת כנראה מהר"מ והרהמ"ח כאן ומס' פסחים ע"ש דאפשר דגם בליל פסח יוצא בהזכרה לחוד ועפר"ח סי' תע"ג דבהזכרת יצ"מ בקידוש יצא וער"נ שכל דכל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא י"ח היינו מן המובחר כראוי ורא"י מסוכה אבל יצא י"ח מה"ת ולפמ"ש אפ"ל דתמיד המצוה להזכיר בפ"ע ולא להגיד לבנו וכאן המצוה לספר לבנו אבל אם אין עמו אחר המצוה להזכיר בעצמו שוה לשאר הלילות...עכ"פ במצוה דאגן ב' דבביל ט"ו הוא מ"ע מה"ת ל"א מישראל להזכיר וגם להגיד לבניו או לאחר אם יש עמו וגם אפשר לסדר קצת באריכות נסים ונפלאות ועפמ"ג ה"פ. (מנחת חינוך מצוה כא אות א,א)

37 עיין סידור רב סעדיה גאון

38 כדי שיבינו הנשים - שהרי גם נשים חייבות במצות הלילה ובאמירת הגדה וכו"ל בסימן תע"ב ס"ד ולכן החיוב גם על המשרתת שתשב אצל השולחן ותשמע כל ההגדה ואם צריכות לצאת לחוץ לבשל עכ"פ מחויבת לשמוע הקידוש וכשיגיע ל"ג אומר כל שלא אמר וכו' תכנוס ותשמע עד לאחר שתיית כוס ב' שהרי מי שלא אמר כל דברים הללו לא יצא ונהגין שגם קוראין אותן שתשמע סדר עשרה מצות שהביא הקדוש ברוך הוא על מצרים כדי להגיד להם כמה נסים עשה הקדוש ברוך הוא בשביל ישראל [ח"א]: (משנה ברורה תע"ג, ס"ק טד)

for saying Hallel (reason to say Hallel) which is because God has done so much good for us (14), including, but not exclusively, the Exodus from Egypt (ד"י"ג).³⁹ The pinnacle of this section is the receipt of the Torah at Har Sinai, inheriting the land of Israel and the building of the Beit HaMikdash which the Exodus facilitated; redemption from Egypt is a pivotal moment, but not an end in and of itself. One, armed with the recognition of all these wonderful things that God provided, would definitely feel compelled (17) to give thanks and praise to God and therefore sing the Hallel.

Moreover, it is interesting to note that the Ha LachMa Anya (הָא לַחְמָא עֵינְא) that introduces the section of Maggid and in particular Shmuel's version of Maggid discusses the Matza and contains within it the declaration that "WE are currently slaves, next year a free people (לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרִין)." ⁴⁰ This matches with the conclusion of Shmuel's Maggid whereby in Rabban Gamliel's statement one explains the reason for eating Matza and then culminates with the reason for singing the Hallel which is that "one must see themselves as if THEY left Egypt (בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיִּיב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלוֹ הוּא)

” (יֵצֵא מִמִּצְרַיִם).” On the other hand, the introduction to Rav's Maggid focuses on the fact that God gave the Torah to His nation Yisrael (בְּרוּךְ הַמְּקוֹם, בְּרוּךְ הוּא). (בְּרוּךְ שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא). To match this opening, the expanded Maggid of Rav is an exposition on the Torah and it concludes with one of the prime reasons for reciting Hallel is the fact that "God brought us to Har Sinai and gave us the Torah (וַיִּקְרְבוּנוּ לְפָנֵי ה' סִינַי, וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה)." ⁴¹

While we explained much of the layout of the Haggada, we skipped two important sections in the middle of the Haggada (10 & 11). In order to understand those two sections, one needs to take a bird's eye view of the structure which has the interesting impact of the entire position of Rav being subsumed within the opinion of Shmuel. At the nexus of both of their positions sits the fundamental covenant between God and Avraham – Brit Ben HaBetarim (בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא). שְׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא חָשַׁב אֶת הַקֶּץ, לְעֵשׂוֹת כְּמָה שְׁאָמַר (לְאֲבָרְהָם אָבִינוּ בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים). It is the key to our mutualistic relationship with God and frames the entire Exodus within the context of the broader history of Bnei Yisrael.

שמואל	רב	קטע בהגדה
שאלות לשיטת שמואל		(2) מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות
תשובה ע"פ שמואל – גנות ושבח		(3) עבדים היינו לפרעה במצרים, ויוציאנו יי אלקינו משם ביד חזקה וזרוע נטויה.
	שאלות לשיטת רב	(7) כנגד ארבעה בנים דברה תורה.
	תשובה ע"פ רב – גנות ושבח	(9) מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועקשיו קרבו המקום לעבדתו.
	ברית בין הבתרים	(10) ברוך שומר הבטחתו לישראל (11) והיא שעמדה לאבותינו ולנו!
	הרחבת התשובה לפי רב	(12) צא ולמד מה בקש לכן הארמי לעשות ליעקב אבינו.
	סיבה להלל ע"פ רב	(14) כמה מעלות טובות למקום עלינו!
הרחבת התשובה לפי שמואל		(15) רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו, ואלו הן: פסח, מצה, ומרור
סיבה להלל ע"פ שמואל		(16) בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים
הלל		(17) לפיכך אנחנו חייבים להודות

Given the view of the Rambam and the author of the Haggada, it would seem that not only are the opinions of Rav and Shmuel not mutually exclusive, but they are actually symbiotic. While the Exodus itself was a pivotal and dramatic world changing national event that warrants a complete holiday to commemorate God's munificence towards Bnei Yisrael, realizing that it is a part of a greater vision and process is essential to placing it in the proper perspective. Our enslavement in

Egypt was not simply happenstance, but part of a premeditated plan that was already predicted in God's Brit Ben HaBetarim covenant with Avraham Avinu. In a similar manner, our emancipation and redemption from Egypt did not simply create an independent nation in search of a homeland, but created a holy nation with a divine mission. A nation that will become God's standard bearer, a light onto the nations, through their acceptance of the Torah and adherence to its principles.⁴¹ In that

³⁹ מובנו של ד"י"ג על פי זה הוא ד"י"ג הודות, כל דבר שה' עשה הוא סיבה מספיקה ועצמאית לומר הלל (פירוש המלבי"ם להגדה)
⁴⁰ אפשר שהמשפט "השתא הָא, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל" גם רומז הקדמה למגיד של רב ובהא לא לחמא עניא היא הקדמה מורחבת שמשלבת וכוללת בתוכה גם המגיד של שמואל וגם המגיד של רב
⁴¹ כשמסיים השואל מה נשתנה מגלה הפת ומתחיל לומר עבדים היינו בקול ובהתפעלות ובשמחה ובחדוה ועיקר אמירת ההגדה הוא שע"י יציאת מצרים נשתעבדנו עד עולם לדורי דורות לך ולתורתנו ואנחנו עבדיך גמור כי בן חורין אינו נקנה לעבד בע"כ אבל מי שהיה עבד לאחד ולקחו אחר מבעליו לו לעבד א"צ דעת העבד ונקנה לו בע"כ של העבד כמבואר ביו"ד סי' רס"ז ועתה כיון שהיינו עבדים לפרעה והקב"ה פדה אותנו מידו ולכן בע"כ אנחנו עבדיך וזה שאמר הכתוב

[ויקרא כה, נה] כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים כלומר כי לי בני ישראל עבדים בע"כ שלא ברצונם מפני שהוצאתים ממצרים שהיו שמה עבדים ולכן בכל דור ודור חייב לראות עצמו כאלו הוא יצא ממצרים ונקנה לו להקב"ה לעבד עולם ואינו רשאי לפרוק עול התורה מעל צוארו ומביא ראיה מקרא (שמות יג, ח) דבעבור זה עשה ה' לי וגו' וזה קאי על כל דור ודור ולפי שמי שירצה להתעקש יכול לומר דקאי רק על הדור שיצא ממצרים כשאלת הרשע שאומר מה העבודה הזאת לכם כלומר הלא אתם לא יצאתם ממצרים ולזה מביא ראיה מקרא (דברים ו, כג) דואותנו הוציא משם דמסיים לתת לנו את הארץ והרי כל יוצאי מצרים מתו במדבר אלא וודאי דאכל דור קאי (וזהו שאמר רבא בגמרא קט"ז: צ"ל ואותנו הוציא משם ודו"ק): (ערוך השלחן או"ח תעג, כב)

context, the Exodus takes on a much greater significance and demands from us even greater reflection and gratitude. In addition, this also helps us to realize that other difficulties faced by Bnei Yisrael throughout history are not random isolated events, but part of a larger destiny. Most importantly, no matter the duration of these dark periods, we can be comforted knowing that God will always be by our side and eventually provide us with the needed relief and salvation from those difficulties (וְהָיָא שְׁעֻמְדָה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ) as is demonstrated by the paradigmatic experience of

our enslavement in Egypt and God's miraculous redemption of us from that terrible predicament. That hope will sustain us in the most difficult of times and maintain our conviction in being God's people knowing that the eventual redemption will allow us to return to our former ascendancy and to properly and fully fulfill our goal and mission of being the representatives of God, "a noble and holy nation (מַמְלַכַת כְּהִנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ)".⁴²

Shabbat Shalom
Chag Kasher V'Sameach

החלק מסיפור יציאת מצרים	מחלוקת רב ושמואל	החלקים של מגיד
הקדמה כללית ובמיוחד למגיד של שמואל		1) הָא לְחָמָא עֲנִיא
וכאן הבן שואל אביו	שאלות לשיטת שמואל	2) מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלֵּילָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת
מתחיל בגנות ומסיים בשבח	תחילת מגיד ע"פ שמואל	3) עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם וְאֵלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם וְאִפְּלוּ כָּלֵנוּ חֲכָמִים, כָּלֵנוּ נְבוֹנִים, כָּלֵנוּ זְקֵנִים, כָּלֵנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה
נספח לקטע לפני כן (וְאִפְּלוּ כָּלֵנוּ חֲכָמִים)		4) מַעֲשֵׂה בְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיוּ מִסְבִּין בְּבֵנֵי בְרַק
נספח לקשר או להבדיל בין מצות זכירת יציאת מצרים לבין מצות סיפור יציאת מצרים		5) אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה: הֲרִי אֲנִי כְּבֹן שְׁבַעִים שָׁנָה, וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֹּאמַר יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּלֵילוֹת עַד שֶׁדָּרְשָׁה בֶּן זוּמָא
הקדמה לכנגד ארבע בנים ולמגיד של רב		6) בְּרוּךְ הַמָּקוֹם
וכאן הבן שואל אביו	שאלות לשיטת רב	7) כְּנֶגֶד אַרְבַּעַת בָּנִים דְּבִרָה תּוֹרָה חֲכָם רָשַׁע תָּם וְשָׂאִינוּ יוֹדְעֵי לְשֵׁאוֹל
למה הלילה (במיוחד ע"פ רב)		8) יָכוֹל מֵרֵאשִׁית חֲדָשׁ
מתחיל בגנות ומסיים בשבח	תחילת מגיד ע"פ רב	9) מִתְחַלֵּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדַת זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ וְעִכְשָׁיו קָרַבְנוּ הַמָּקוֹם לְעַבְדָּתוֹ
	ברית בין הבתרים	10) בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים 11) וְהָיָא שְׁעֻמְדָה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ
ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה	סוף מגיד לרב	12) צָא וְלָמַד מֵהַ בְּקֵשׁ לְבֵן הָאֲרָמִי לְעִשׂוֹת לְיַעֲקֹב אֲבִינוּ 13) דְּבַר אַחֵר
הגורמים להודאה	סיבה להלל ע"פ רב	14) כְּמָה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לְמָקוֹם עָלֵינוּ!
ר"ג היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו	סוף מגיד לשמואל	15) רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הָיָא אוֹמֵר: כָּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בְּפֶסַח, לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וְאֵלּוּ הֵן: פֶּסַח, מִצָּה, וּמְרוֹר
יצ"מ חוויה לכל אחד וְאֵלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם	סיבה להלל ע"פ שמואל	16) בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חֵיב אָדָם לְרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאֵלּוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם
חיוב ההודאה - הלל		17) לְפִיכָּה אֲנַחְנוּ חֵיבִים לְהוֹדוֹת

⁴² ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל-בני ישראל: (שמות יט, ו)

הגדת פסח - מגיד

<p>14) כמה מעלות טובות למקום עלינו! אלו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים, ואלו עשה בהם שפטים, ולא עשה באלהיהם, ולא עשה באלהיהם, ולא הרג את בכוריהם, דיינו. אלו הרג את בכוריהם ולא נתן לנו את ממונם, דיינו. אלו נתן לנו את ממונם ולא קרע לנו את הים, דיינו. אלו קרע לנו את הים ולא העבירנו בתוכו בחרבה, דיינו. אלו העבירנו בתוכו בחרבה ולא שקע צרנו בתוכו, דיינו. אלו שקע צרנו בתוכו ולא ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה, דיינו. אלו ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה ולא האכילנו את חמון, דיינו. אלו האכילנו את חמון ולא נתן לנו את השבת, דיינו. אלו נתן לנו את השבת, ולא קרבנו לפני ה' הר סיני, דיינו. אלו קרבנו לפני ה' הר סיני, ולא נתן לנו את התורה, דיינו. אלו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל, דיינו. אלו הכניסנו לארץ ישראל ולא נהנה לנו את בית החצירה, דיינו.</p>	<p>ויוצאנו יי ממצרים - לא על ידי מלאך, ולא על ידי שרף, ולא על ידי שליח, אלא הקדוש ברוך הוא כבודו ובעצמו, שנאמר: ועברתי בארץ מצרים ובלילה הזה, והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. אני ויעברתי בארץ מצרים בלילה הזה - אני ולא מלאך. והכיתי כל בכור בארץ מצרים - אני ולא שרף</p>	<p>10) ברוך שומר הבטחתו לישראל, ברוך הוא. שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ, לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו ברית בין הבתרים, שנאמר: ויאמר לאברהם, ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדים וענו אתם ארבע מאות שנה. וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחריו כן יצאו ברכש גדול</p>	<p>1) הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. כל דכפין ייתי וגילל, כל דצריך ייתי ופסח. השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישׂראל. השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין</p>
<p>15) רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו, ואילו הן: פסח, מצה, ומרור פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש היה קיים, על שום מה? על שום פסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים, שנאמר: ואמרתם בני ישראל במצרים בגנפו את מצרים, ואת בתינו הציל, ויקד העם וישתחוו מצה זו שאנו אוכלים, על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא, וגאלם, שנאמר: ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות, כי לא חמץ, כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתחממה, וגם צדה לא עשו להם</p>	<p>ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים - אני ולא השליח אני יי - אני הוא ולא אחר בגד חזקה - זו הדבר, כמה שנאמר: הנה יי די הויה במקנך אשר בשדה, בסוסיים, בחמרים, בגמלים, בבקר ובצאן, דבר כבד מאד ובזרע נטויה - זו החרב, כמה שנאמר: וחרבו שלופה בגדו, נטויה על ירושלים. ובמרא גדל - זו גלוי שכניה, כמה שנאמר: או הנסה אלקים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת גוי באתת ובמפתחים, ובמלחמה ובגד חזקה ובזרע נטויה, ובמוראים גדלים, ככל אשר עשה להם יי אלקיכם במצרים לעיניך ובאתות - זה המטה, כמה שנאמר: ואת המטה הזה תקח בגדך, אשר תעשה בו את האלתת ובמפתים - זה הדם, כמה שנאמר: ונתתי מופתים בשמים ובארץ, דם ואש ותימרות עשן</p>	<p>11) והיא שעמדה לאבותינו ולנו! שלא אחד בלבד עמד עלינו לכולתנו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכולתנו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם</p>	<p>2) מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות? שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, הלילה הזה - כלו מצה! שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ורקות, הלילה הזה מרור! שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת, - הלילה הזה שתי פעמים! שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסבין, - הלילה הזה כלנו מסבין</p>
<p>16) בכל דור ודור חיב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, שנאמר: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים. לא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא, אלא אף אותנו גאל עמהם, שנאמר: ואותנו הוציא משם, למען הביא אותנו, לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבתנו.</p>	<p>13) דבר אחי: בגד חזקה - שתיים, ובזרע נטויה - שתיים, ובמרא גדל - שתיים, ובאתות - שתיים, ובמפתים - שתיים. אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים, ואילו הן: דם, צפרדע, כנים, ערוב, דבר, שחין, ברד, ארבה, חשך, מכת בכורות רבי יהודה היה נוטה בהם סמנים: דצ"ז ע"ש באח"ב.</p>	<p>12) צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל, שנאמר: ארמי אבד אבי, וירד מצרימה וגר שם במתי מעט, ויהי שם לגוי גדול, עצום ורב וירד מצרימה - אנוס על פי הדבור וגר שם - מלמד שלא ירד יעקב אבינו להשתקע במצרים אלא לגור שם, שנאמר: ויאמרו אל פרעה, לגור בארץ פאנו, כי אין מרעה לצאן אשר לעבדך, כי כבד הרעב בארץ כנען. ועתה ישבו נא עבדך בארץ גשן במתי מעט - כמה שנאמר: בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה, ועתה שמך יי אלקיך ככוכבי השמים לרב ויהי שם לגוי - מלמד שהיו ישראל מציינים שם גדול, עצום - כמה שנאמר: ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד, ותמלא הארץ אתם.</p>	<p>3) עבדנו היינו לפרעה במצרים, ויוציאנו יי אלקינו משם בגד חזקה ובזרע נטויה. ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים. ואפילו כלנו חכמים, כלנו נבונים, כלנו זקנים, כלנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.</p>
<p>17) לפיכך אנחנו חייבים להודות, להלל, לשבח, לפאר, לרומם, להדר, לברך, לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו: הוציאנו מעבדות לחרות מיגורן לשמחה, ומאבל ליום טוב, ומאפלה לאור גדול, ומשעבוד לגאולה. ונאמר לפניו שירה תדשה: הללויה.</p>	<p>13) דבר אחי: בגד חזקה - שתיים, ובזרע נטויה - שתיים, ובמרא גדל - שתיים, ובאתות - שתיים, ובמפתים - שתיים. אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים, ואילו הן: דם, צפרדע, כנים, ערוב, דבר, שחין, ברד, ארבה, חשך, מכת בכורות רבי יהודה היה נוטה בהם סמנים: דצ"ז ע"ש באח"ב.</p>	<p>ועברתי בארץ מצרים ובלילה הזה, והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. אני ויעברתי בארץ מצרים בלילה הזה - אני ולא מלאך. והכיתי כל בכור בארץ מצרים - אני ולא שרף</p>	<p>4) מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אליעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסבין בבני ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: רבותינו, הניעו זמן קריאת שמע של שחרית</p>
<p>18) כול מראש חדש, תלמוד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא כול מעבוד יום, תלמוד לומר בעבור זה - בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך.</p>	<p>רבי עקיבא אומר: מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות? שנאמר: ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכי רעים. אפו - אחת, עברה - שתיים, וזעם - שלש, וצרה - ארבע, משלחת מלאכי רעים - חמש. אמור מעתה: במצרים לקו חמשים מכות ועל הים לקו חמשים מכות</p>	<p>11) והיא שעמדה לאבותינו ולנו! שלא אחד בלבד עמד עלינו לכולתנו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכולתנו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם</p>	<p>5) אמר רבי אליעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדך שיהיה בן זומא: שנאמר, למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, ימי חייך - המיני, כל ימי חייך - הלילות. ויחמכם אומרים: ימי חייך - העולם הזה, כל ימי חייך - להביא לימות המשיח</p>
<p>19) כול מראש חדש, תלמוד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא כול מעבוד יום, תלמוד לומר בעבור זה - בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך.</p>	<p>רבי עקיבא אומר: מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות? שנאמר: ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכי רעים. אפו - אחת, עברה - שתיים, וזעם - שלש, וצרה - ארבע, משלחת מלאכי רעים - חמש. אמור מעתה: במצרים לקו חמשים מכות ועל הים לקו חמשים מכות</p>	<p>ועברתי בארץ מצרים ובלילה הזה, והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. אני ויעברתי בארץ מצרים בלילה הזה - אני ולא מלאך. והכיתי כל בכור בארץ מצרים - אני ולא שרף</p>	<p>6) ברוך המקום, ברוך הוא. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ברוך הוא</p>
<p>20) כול מראש חדש, תלמוד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא כול מעבוד יום, תלמוד לומר בעבור זה - בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך.</p>	<p>רבי עקיבא אומר: מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות? שנאמר: ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכי רעים. אפו - אחת, עברה - שתיים, וזעם - שלש, וצרה - ארבע, משלחת מלאכי רעים - חמש. אמור מעתה: במצרים לקו חמשים מכות ועל הים לקו חמשים מכות</p>	<p>ועברתי בארץ מצרים ובלילה הזה, והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. אני ויעברתי בארץ מצרים בלילה הזה - אני ולא מלאך. והכיתי כל בכור בארץ מצרים - אני ולא שרף</p>	<p>7) פנגד ארבעה בנים דברה תורה. אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול</p>
<p>21) כול מראש חדש, תלמוד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא כול מעבוד יום, תלמוד לומר בעבור זה - בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך.</p>	<p>רבי עקיבא אומר: מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות? שנאמר: ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכי רעים. אפו - אחת, עברה - שתיים, וזעם - שלש, וצרה - ארבע, משלחת מלאכי רעים - חמש. אמור מעתה: במצרים לקו חמשים מכות ועל הים לקו חמשים מכות</p>	<p>ועברתי בארץ מצרים ובלילה הזה, והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. אני ויעברתי בארץ מצרים בלילה הזה - אני ולא מלאך. והכיתי כל בכור בארץ מצרים - אני ולא שרף</p>	<p>8) כול מראש חדש, תלמוד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא כול מעבוד יום, תלמוד לומר בעבור זה - בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך.</p>
<p>22) כול מראש חדש, תלמוד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא כול מעבוד יום, תלמוד לומר בעבור זה - בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך.</p>	<p>רבי עקיבא אומר: מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות? שנאמר: ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכי רעים. אפו - אחת, עברה - שתיים, וזעם - שלש, וצרה - ארבע, משלחת מלאכי רעים - חמש. אמור מעתה: במצרים לקו חמשים מכות ועל הים לקו חמשים מכות</p>	<p>ועברתי בארץ מצרים ובלילה הזה, והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. אני ויעברתי בארץ מצרים בלילה הזה - אני ולא מלאך. והכיתי כל בכור בארץ מצרים - אני ולא שרף</p>	<p>9) מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו קרבנו המקום לעבדות, שנאמר: ויאמר יהושע אל כל העם, הנה אמר יי אלקי ישראל: בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור, ויעבדו אלהים אחרים. ואסח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען, וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק, ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו. ואתן לעשו את הר שעייר לרשת אתו, ויעקב ובניו ירדו מצרים</p>